

İran'ın İç Savaş Sırasında Suriye Politikası

Suriye'de Mart 2011 ayında başlayarak rejim değişikliğini hedefleyen halk ayaklanmasını tehdit olarak değerlendirmiştir. Suriye'deki gelişmelerin ABD ve İsrail tarafından tertiplendiği değerlendirilmesi yapan İran, Suriye rejimine desteğini ilk aşamada daha çok diplomatik ve ekonomik alanda sunmuştur. Ancak Suriye'de halk ayaklanmasının kanlı bir iç savaşa dönüşmesi, İran'ın dış politikasında en başarılı olarak uyguladığı "vekil savaşı" aracını kullanmasına imkân sunmuştur.

Oytun ORHAN

İran, Arap Baharı sürecini ilk aşamada fırsat olarak değerlendirmiş ve Ortadoğu'da Batı ve İsrail yanlısı olarak gördüğü otoriter rejimlerin değişmesini desteklemiştir. Ancak İran'ın bu politikası halk hareketlerinin Suriye'ye sıçramasıyla değişmiş ve statükocu bir tavır almaya başlamıştır. İran, Suriye'de olası bir iktidar değişimini kendi rejim güvenliği açısından tehdit ve İsrail ile güç mücadelesinde elini zayıflatacak bir gelişme olarak değerlendirmiştir. İran'ın Suriye'deki gelişmeleri okuma şekli onu Esad yönetimini ne pahasına olursa olsun korumaya yönlendirmiştir. İran açısından Irak, Suriye ve Lübnan üzerinde kurduğu etkinlik kendisini İsrail sınırlarına kadar güç enjekte edebilecek bir aktöre dönüştürmektedir. Bundan da önemlisi rekabet ettiği güçlerle mücadelesini kendi topraklarının dışında yürütme imkânı doğmakta ve bu şekilde rejim güvenliğini sağlamaktadır.

İran-Suriye işbirliğinin başlangıcı İran İslam Devrimi'ne kadar uzanmaktadır. İki aktörün İsrail ve ABD'ye dönük olarak tehdit merkezli yaklaşımları işbirliğinin motivasyon kaynağı olmuştur. İran-Irak Savaşı, işbirliğini ittifak seviyesine taşımıştır. Irak ile sorunlu ilişkilere sahip Suriye, bu savaşta İran'ın yanında yer alarak destek vermiştir. İsrail'in 1982 yılında Güney Lübnan'ı işgali ittifaka yeni bir boyut kazandırmış ve Lübnan'da İsrail'e karşı işbirliği temelinde iki ülke daha fazla yakınlaşmıştır. 2003 yılında Irak'ın işgali de ittifakı güçlendiren bir diğer gelişme olmuştur. ABD'nin Irak'tan sonra hedefinde İran mı yoksa Suriye mi olduğu tartışmalarının yapıldığı bir ortamda iki ülke Irak konusunda ABD'ye karşı işbirliği yapmıştır. Irak'ın işgal sonrasında en nihayetinde İran etkisi altına girmesi, iki ülkenin işbirliği yapma imkânlarını artırmıştır.

İran bu kısa arka plan ışığında Suriye'de Mart 2011 ayında

başlayarak rejim değişikliğini hedefleyen halk ayaklanmasını tehdit olarak değerlendirmiştir. Suriye'deki gelişmelerin ABD ve İsrail tarafından tertiplendiği değerlendirilmesi yapan İran, Suriye rejimine desteğini ilk aşamada daha çok diplomatik ve ekonomik alanda sunmuştur. Ancak Suriye'de halk ayaklanmasının kanlı bir iç savaşa dönüşmesi, İran'ın dış politikasında en başarılı olarak uyguladığı "vekil savaşı" aracını kullanmasına imkân sunmuştur. Suriye rejiminin 2012 yılının sonuna kadar dayanmayı başarması da İran'ı sahada doğrudan sorumluluk olarak rejimi koruma konusunda cesaretlendirmiştir.

İran ilk aşamada Suriyeli rejim yanlısı milis grupların kuruluş örgütlenmesinde rol oynamıştır. Suriye'de rejim yanlısı silahlı milis güçlerin varlığı esasen Baas Partisi'nin iktidara geldiği 1963 yılı sonrasında kadar uzanmaktadır. "Halk Komiteleri" adı altında rejim yanlısı ve çoğunluğu azınlık

gruplarına mensup Suriyeli gönüllülerden oluşan bu silahlı güç belli bir hiyerarşik yapısı olmayan ve ihtiyaç anında bazı toplumsal olayları bastırmak için kullanılan bir araç olmuştur. Mart 2011 tarihinde Suriye’de halk ayaklanmasıyla başlayan Halk Komiteleri rejime yerel düzeyde katkı sunmuştur. 2012 yılı sonuna doğru Suriye rejimi, İran’ın yönlendirmesiyle Halk Komiteleri’ni “Ulusal Savunma Gücü” (USG) adı altında yerel milis güçler olarak örgütlemeye başlamıştır. İran, USG’nin oluşumu ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. Hiyerarşik bir yapı kazanan USG’ye İran ve rejim tarafından silah, maaş ve gerektiğinde havadan askerî destek verilmiş, bu yapıdan kendi bölgelerini muhaliflere karşı koruması beklenmiştir.

Suriye içindeki gönüllülerin yetersiz kalması ile İran organizatörlüğünde yabancı savaşçılardan oluşan milis güçler oluşturulmaya başlanmıştır. 2012 yılının ortalarında Suriye’de ilk kez görülmeye başlayan yabancı Şii milis gruplar, 2007 yılında Irak merkezli hükümetinin Sadr Hareketi’ne bağlı Mehdi Ordusu’na yönelik operasyonları sonrasında Suriye’ye kaçan ve bu ülkede mülteci olarak yaşayan Mehdi Ordusu eski askerlerinden oluşuyordu. Diğer bir kesim İran dini lideri Ali Hamaney’in takipçisi olan ve velayet-i fakih düşüncesine bağlı gönüllü Iraklı Şii savaşçılardı. Bu süreci takiben 2013 yılında Lübnan Hizbullah’ı ve Irak’ın en önde gelen Şii milis güçleri Asaib Ehlul Hak, Irak Hizbullah’ı ve Seyid Şüheda Taburları’na bağlı savaşçılar Suriye’ye gelmeye başlamıştır. Bu güçler içinde Hizbullah’ın katılımı en kritik etkiyi yaratan gelişmedir. İç savaşın seyrini değiştiren

Hizbullah’ın katılımıyla önce Lübnan sınırı kontrol altına alınmış ve böylece Humus’un rejim kontrolüne geçişinin önü açılmıştır. Son derece profesyonel ve örgütlü olan Hizbullah, şehir savaşında sahip olduğu tecrübeyle rejim ordusundan daha etkili olmuştur. Hizbullah, Lübnan sınırının, Şam ve Humus’un kontrolüne katkı sunarken Iraklı Şii milisler Şam ve çevresi, Halep ve çevresi ile İdlib’te Nubul ve Zahra gibi yerleşimlerin savunulmasında kritik rol üstlenmiştir.

2013 yılının ortasında Suriye’de savaşan Iraklı Şii milis güçler çatı örgütü olarak Ebu Fadıl Abbas Tugayı kuruluşunu ilan etmiştir. Çoğunluğu Iraklı olan ilk dönem yabancı Şii savaşçılar, temel olarak Şiiiler için kutsal mekânlardan biri olan Şam’daki Seyyide Zeynep Türbesi’ni korumak için ülkeye gelmiştir. İlk dönem savaşçıların büyük bölümü Ebu Fadıl Abbas Tugayı’na bağlıydı ve Iraklı, Suriyeli, Lübnanlı ve Afgan Şiiilerden oluşuyordu. Buna karşın örgütün savaşçılarının çoğunluğunu Iraklılar ve lider kadrosunu da yine Iraklı farklı milis güçlerin komutanları oluşturmaktaydı. Iraklı savaşçıların büyük bölümü ise Irak İslam Yüksek Konseyi’ne bağlı milis güç Bedir Örgütü, Sadr Grubuna bağlı Mehdi Ordusu’ndan ayrılanların oluşturduğu Asaib Ehlul Hak ve Irak Hizbullah’ına bağlı savaşçılardan oluşuyordu. Iraklı Şii milis liderleri verdikleri röportajlarda Suriye hükümeti ve İran’ın Suriye’de savaşan Şii milis güçlere silah desteği verdiğini, İran’ın Irak’tan Suriye’ye gönüllü savaşçı gidişini örgütlediğini açıkça ifade ediyordu. Savaşçılar İran’daki kamplarda eğitiliyor ve Suriye’deki yerel konakları sayesinde ülkeye girişleri

İran-Suriye işbirliğinin başlangıcı İran İslam Devrimi’ne kadar uzanmaktadır. İki aktörün İsrail ve ABD’ye dönük olarak tehdit merkezli yaklaşımları işbirliğinin motivasyon kaynağı olmuştur. İran-Irak Savaşı, işbirliğini ittifak seviyesine taşımıştır.

sağlanıyordu. 2012 yılında Şam’da Suriyeli muhalifler tarafından 48 İran vatandaşı yakalanmıştı. Muhaliflerin İran askeri olduğu iddiaları konusunda İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihî bir açıklama yaparak “Suriye’de silahlı muhalifler tarafından kaçırılan 48 İranlı arasında emekli Devrim Muhafızları üyeleri olduğunu” kabul etmişti. Bu açıklamanın gösterdiği üzere İran milis güçleri desteklemenin ötesinde bizzat sahada çatışmalara katılıyordu. Şii milis güçler Seyyide Zeynep Türbesi’ni korumak üzere Suriye’ye gelseler de Özgür Suriye Ordusu’na karşı rejim ordusu ile ortaklaşa operasyonlar düzenliyordu. Sonraki süreçte Irak’ın diğer önde gelen Şii milis güçleri olan Seyid Şüheda Taburları, İmam Hüseyin Tugayı, Irak Hizbullahı, Ammar bin Yasir Tugayı ve Hareket Hizbullah Nujaba Tugayları da El Abbas Tugayı çatısı altında Suriye’de savaştıklarını açıklamaya başlamıştır. Aralık 2013 tarihinde Iraklı Şiiiler arasından Suriye’de cihat için adam toplamak üzere “Seyyide Zeynep’i Savunma Seferberliği için Halk Komitesi” adı altında bir

çatı yapılanma kuruldu. 2014 yılı ile beraber daha fazla grup Suriye'deki varlığını ilan etmeye başladı. Bu gruplar arasında Hareket Hizbullah Nujaba'nın alt grupları olan Saraya Horasani, Faylak Vadul Sadık Kolordusu, Esedullah Galip gibi Iraklı milis güçler yer almaktaydı.

2015 yılı ile beraber bir taraftan Suriyeli muhaliflerin diğer taraftan IŞİD'in rejim karşısında ilerleme sağlaması Esad yönetiminin kontrol ettiği bölgelerde ayakta kalabilmek için İran yardımı ve yeni Şii yabancı savaşçı dalgasına olan ihtiyacını artırmıştır. Ancak Iraklı milis grupların önemli bir kısmı IŞİD'e karşı bölgelerini korumak için Irak'a dönmeye başlamıştır. Iraklı savaşçı sayısı azalsa da Mayıs 2015 ayı ile birlikte rejimin gerilemesi sonrasında Suriye'ye giden Şii yabancı savaşçı sayısında artış ortaya çıkmıştır. İran bu dönemde özellikle Afgan savaşçıları Suriye'ye yönlendirmiştir.

Suriyeli muhalifler "Suriye'nin giderek İran işgali altına girdiğini" iddia etmektedir. Bu ifade Suriye'deki durumu tam olarak yansıtmaya da ülkenin ne denli İran etkisi altında girdiğini göstermesi açısından önemlidir. İran bölgesel etkinlik mücadelesinde sert gücünü kullanmaktan çekinmeyen bir dış politika takip etmektedir. Ancak İran sert gücü kullanırken doğrudan çatışmanın tarafı olmamaya dikkat etmektedir. Ortadoğu'da devlet dışı aktörler ile ortak kimlik ya da çıkar temelinde kurduğu patronaj ilişkisi üzerinden askerî mücadelelere dâhil olmaktadır. İran böylece çatışmayı kendi içine taşımamakta, maliyeti azaltarak uzun süre sürdürülebilir bir savaş imkânı elde etmekte ve doğrudan

kayıpları en aza indirmekte, uluslararası hukukun bağlayıcılığından muaf olmaktadır. Doğrudan kendine bağlı milis güçler sayesinde merkezî otoriteler üzerinde de etki kurmaktadır. İran bu aktörlere savaşçı bulma, askerî eğitim sağlama, ateş gücü temin etme, finansal yardım ve askerî danışmanlık gibi destekler sunmaktadır. Suriye'de rejim yanlısı ve İran destekli milis güçlere yabancı savaşçı katılımını sağlayan öncelikle dinî motivasyondur. Ancak bunun yanı sıra bu desteğin son derece realist bir tarafı bulunmaktadır. Irak ve Lübnanlı Şii güçler, Suriye'deki çatışmayı kendi kaderlerini etkileyecek bir mücadele alanı olarak görmektedir. Bu açıdan sadece "Şii dostlarını" desteklemekte kendi yaşamsal çıkarlarını savunmak için de mücadele etmektedirler.

İran'ın Suriye'de ciddi oranda artan etkisi ile mücadele, IŞİD sonrası dönemin yeni çatışma dinamiklerinden biri olacaktır. ABD, İsrail ve Körfez ülkelerinin bu etkiyi sınırlandırmak istedikleri ve buna dönük olarak zaman zaman güç kullanımını da içeren bir politika takip edecekleri söylenebilir. Ancak bundan daha önemlisi İran'ın Suriye'deki müttefiki Rusya'nın dahi İran etkisinden kaygı duyması ve onu dengelemek istiyor olmasıdır. Hatta Esad rejimi açısından dahi kendi otoritesini paylaşan dış destekli, kontrol dışı bu milis yapılar orta vadede risk oluşturacaktır. İç savaş sırasında bedel ödeyen İran ve yabancı milis yapılar muhtemelen hiçbir beklenti içinde olmaksızın Suriye'den çekilmeyecektir.

Suriye rejimi 1979 yılından bu yana İran ile yakın ilişki ve onun etki alanı içinde olsa da iç ve dış politikada İran'dan bağımsız

2013 yılının ortasında Suriye'de savaşan Iraklı Şii milis güçler çatı örgütü olarak Ebu Fadıl Abbas Tugayı kuruluşunu ilan etmiştir. Çoğunluğu Iraklı olan ilk dönem yabancı Şii savaşçılar, temel olarak Şiiler için kutsal mekânlardan biri olan Şam'daki Seyyide Zeynep Türbesi'ni korumak için ülkeye gelmiştir.

hareket edebilme imkânı olan bir ülke idi. Ancak iç savaş ile merkezî otoritenin zayıflaması ve İran destekli milislerin askerî sahaya domine eder hale gelmesi bu dengeyi bozmuştur. İran'ın Suriye üzerindeki askerî etkinliğini yeni dönemde ekonomik ve kültürel alana da yaymaya çalışacak olması sürpriz olmayacaktır. İran'ın agresif politikalarının bölgesel aktörler arasında tepki yarattığı ve söz konusu ülkelerin İran'ın dengelenmesi temelinde yaklaştığı bir gerçektir. Diğer taraftan İran'ın müttefiklerini korumak için doğrudan sorumluluk üstlenerek sağlam, kalıcı, uzun süreli ittifaklar kurmayı başardığını gözden kaçırmamak gerekmektedir. IŞİD sonrası dönemde her ne kadar Suriye'de İran etkisinin azaltılması siyasetine tanık olacak olsak da bunun başarı şansının az olduğu ya da en azından ağır maliyet ödenmeden bunun mümkün olmadığı görülmektedir. ○

ORSAM Araştırmacısı